

ЕРОС

І ПСИ

ХЕЯ

ВОЛОДИМИР ЄРМОЛЕНКО

ЕРОС
І ПСИ
ХЕЯ

КОХАННЯ І КУЛЬТУРА В ЄВРОПІ

Львів | Видавництво Старого Лева | 2023

УДК 82-3

Є 74

Володимир Єрмоленко

Є 74 Ерос і Психея. Кохання і культура в Європі [Текст] : есеї / Володимир Єрмоленко. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. — 496 с.

ISBN 978-966-448-126-4

Книжка Володимира Єрмоленка побудована як цикл лекцій — із переліком рекомендованої літератури до кожного розділу. Проте вже від перших сторінок читач збагне, що це чистісінька омана, адже твір сприйматиметься не як академічний текст, а радше як захопливий роман.

Ви зустрінетеся з французькими, німецькими, італійськими, британськими, австрійськими, єврейськими та українськими текстами. Українські теми тут тісно сплетені з європейськими: автор не лише намагається поглянути на українських авторок та авторів (Марко Вовчок, Леся Українка, Володимир Винниченко, Юрій Косач) крізь загальноєвропейські теми, а також торкається європейських сюжетів (образ Мазепи в європейській літературі; творчість Захер-Мазоха), які безпосередньо зачіпають український ґрунт.

УДК 82-3

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради факультету гуманітарних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Протокол № 2 від 20 березня 2023 року).

Наукові рецензенти:

Кебуладзе Вахтанг Іванович, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Менжулін Вадим Ігорович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія».

© Володимир Єрмоленко, текст, 2023

© Тетяна Омельченко, обкладинка, 2023

© Видавництво Старого Лева, 2023

ISBN 978-966-448-126-4

Усі права застережено

Передмова від автора

Ця книжка не про війну. Я написав її ще до великого вторгнення.

Це книжка про любов і про культуру. Про те, що нас зв'язує, що долає межі наших тіл, наших душ, наших часів. Про вічну напругу між Близькістю і Далекістю — напругу, яка визначає так багато в нашому житті.

Я довго думав, чи видавати цю книжку зараз, чи видавати її взагалі. В її мові немає ран війни. Вона війною не зламана. Можливо, зараз не її час. А можливо, саме її — і вона вам стане потрібною саме зараз. Лише вам вирішувати. Бо я відповіді не маю.

Подяки

Дякую моїм батькам, Тетяні Щириці та Анатолію Єрмоленку, за те, що я є. Дякую моїй дружині, Тетяні Огарковій, за родинне щастя й духовне партнерство — а також за наші нескінченні розмови, з яких народився *Kult: Podcast* та деякі ідеї цієї книжки. Дякую моїм донькам, Дарині, Ярині та Ярославі, за можливість радіти життю щодня. Дякую Києво-Могилянській академії: з курсів, які я в ній викладаю, частково народилася ця книжка. Дякую Інституту гуманітарних наук (IWM) у Відні, де я цю книжку завершував у жовтні-листопаді 2021 року. Дякую Видавництву Старого Лева за довіру до моїх текстів. Дякую героям та героїням цієї книжки за те, що дарують мені постійну інтелектуальну насолоду. Дякую моїм друзям за незмінне душевне натхнення. І найголовніше: дякую ЗСУ, нашим захисникам і захисницям, за життя наших дітей.

Пролог: Ерос і культура

Усе починається з історії про те, як юний Сократ дізнався про суть любові.

У «Бенкеті» Платон розповідає про Діотіму з Мантінеї, філософиню та жрицю, яка розкриває Сократові історію Ероса — того, хто в божественному світі опікується коханням. За історією Діотіми, Ерос — це син Багатства (*Poros*) та Бідності (*Penia*). Тому він і не є «богом», бо не має в собі досконалості. Він — «даймон», демон: дух-посередник між світом божественним і світом людським. Той, хто має в собі і божественну повноту, і нестачу світу смертних.

Як породження Багатства та Бідності, Ерос є вічною напругою між ними, вічною подорожжю між двома полюсами. Це нестача, що прагне надлишку; це порожнеча, що прагне повноти. Ерос замащує рани бідності енергією божественної досконалості. Він є постійним неспокоєм прагнення; струмом, що породжується напругою між полюсами.

Уже у Платона концепт-метафора Ероса стосувалася не лише «еротичного» у нашому розумінні цього слова. Ерос — це бажання Далекого, прагнення Відсутнього та мрія з'єднатися з тим, хто тобі не належить. У концепті-метафорі Ероса є відчуття нестачі, емоція рани, драма відчайдушного прагнення. І тому Платон дасть цій метафорі значно ширший горизонт. Діютіма говорить не тільки про еротичний порив — а й про тяжіння до божественного. Те, як ми закохані в іншу людину, стає метафорою того, як ми закохані в божественну мудрість. І, коли ми захоуємося в мудрість, нас огортають ті самі емоції, що й коли ми захоуємося в людину: почуття нестачі, емоція рани, драма прагнення.

Але Ерос дає не тільки емоцію нестачі; він також дає емоцію повноти. Ерос — це потреба «породження у красі», як каже Платон. Він містить у собі енергію появи того, чого світ іще не бачив. Закохуючись у красу, тілесну чи безтілесну, ми бажаємо вистрибнути за межі власних тіл, власних душ і власних світів. Ми прагнемо стати тим, через що у світ приходить нове буття. Ми волимо безсмертя*.

Ерос у Платона, інакше кажучи, стає метафорою самої філософії. Її можна було би назвати *ерософією* (в одному місці «Бенкету» він говорить, що Ерос теж є філософом, коханцем мудрості): драматичною, вразливою, не завжди щасливою, але завжди захопленою і гарячою любов'ю, — любов'ю, що веде до народження нового буття.

* Саме тому Платон добре розумів: навіть якщо Ерос сприймати примітивно, як біологічний інстинкт до продовження роду — у цьому інстинкті заховане щось глибинне: бажання подолати смерть, передати своє життя іншому творінню, прагнення безсмертя. Тому, вважав він, крізь Ерос, як «народження у красі», кожен із нас якоюсь мірою торкається вічності.